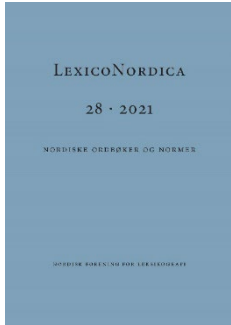

LexicoNordica

Titel:	Nogle tanker om normering og den islandske retskrivningsordbog	
Forfatter:	Jóhannes B. Sigtryggsson	
Kilde:	LexicoNordica 28, 2021, s. 139-158	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2021 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Nogle tanker om normering og den islandske retskrivningsordbog

Jóhannes B. Sigtryggsson

Íslensk stafsetningarorðabók is the official spelling dictionary for Icelandic. In connection with the publication of new spelling rules in 2016 a new digital edition of the dictionary was published, with a much closer connection between the rules and dictionary than before, i.e., with the dictionary providing direct links to the spelling rules. Now a new edition of the dictionary is in preparation and questions arise concerning its level of morphological and lexical prescriptivism. The article discusses different aspects of this and how far such normative instructions can go.

1. Indledning

Den islandske retskrivningsordbog *Íslensk stafsetningarorðabók* (fork. ÍS) blev for nylig (efterår 2020) udgivet for første gang på sin egen website, som giver mulighed for mere nuanceret fremstilling af ordforrådet end før.

Første udgave af ordbogen, der blev udgivet af Islandsk Sprognævnets sekretariat (*Íslensk málstöð*) under navnet *Stafsetningarorðabókin*, udkom på tryk i 2006 (fork. S-2006)¹ og 2. udgave i 2016 (fork. S-2016) på webportalen Málið.is.² Den findes nu kun på nettet og udgives ikke længere på papir. Med åbningen af retskrivningsordbogens nye website sidste år blev ordbogens navn ændret til *Íslensk stafsetningarorðabók*. Undertegnede var hovedredaktør

1 S-2006 har sine rødder i en mindre retskrivningsordbog for grundskolen som også var udgivet af sprognævnet, *Réttritunarorðabók handa grunnskólum* (1989).

2 Om arbejdet ved 1. udg. se indledningen til ordbogen (S-2006:7–12) og Kristinsson (2008). Om sammenligning mellem S-2006 og andre ortografiske ordbøger i Norden se Vikør (2009).

af S-2016 og er også nuværende redaktør. Nu er den 3. udgave af ordbogen i en planlægningsfase og derfor er det en oplagt lejlighed for at fundere grundigt over ordbogens normative rolle i nutiden.

I denne artikel diskuteres det tætte forhold mellem denne ordbog og de nye reviderede officielle retskrivningsregler (Auglýsing 2016 og Auglýsing 2018) samt valg og fremstilling af normative oplysninger i ordbogen. I afsnit 2 diskuterer jeg retskrivningsordbogens rolle og hvordan den kan gøres klarere, f.eks. med henvisninger fra låneord til afløserord, såvel som brug af stilmarkører. I afsnit 3 diskuterer jeg normering af stavning og i afsnit 4 valg og normering af bøjningsformer.

1.1. Ordbogens historie og officielle status

ÍS er den officielle retskrivningsordbog for islandsk. Dens officielle status er primært baseret på loven om Islandsk sprognævn fra 1990 (Lög 1990), hvor der står (i artikel 2) at nævnet skal udgive instruktioner og vejledninger om islandsk sprog, deriblandt en retskrivningsordbog.

Sprognævnets sekretariat blev i 2006 en del af Árni Magnússon-instituttet for islandske studier, og siden har instituttet udgivet retskrivningsordbogen. Ordbogen hviler også på loven om instituttet fra 2006 (Lög 2006) hvor det bl.a. står at det skal udgive praktiske vejledninger om islandsk sprogbrug.

Grundlaget for ordbogen er vigtigt fordi en officiel (retskrivnings)ordbog har mere pondus og er et stærkere fundament for at fremsætte præskriptive vejledninger end en almindelig ensproget ordbog (se afsnit 1.3).

1.2. Hvad er en retskrivningsordbog?

Hvad er en retskrivningsordbog, og hvilket formål tjener den slags ordbøger? En retskrivningsordbog har det klare formål at vise

hvordan officielle retskrivningsregler skal tolkes og hvordan ord skal staves (se Nerius 1990:1298), og der gives også ofte oplysninger om bøjning (Vikør 2009:141–142).

Andre informationskategorier kan også vises i retskrivningsordbøger, f.eks. udtale, betydning, fraser, orddeling o.s.v. Nogle retskrivningsordbøger som i begyndelsen var næsten kun ordlister, f.eks. SAOL og RO, ligner nu mere ensprogede ordbøger. I den nyeste udgave af RO fra 2012 blev der f.eks. indført kortfattede betydningsoplysninger for at brugerne lettere skal kunne identificere ordene (Jervelund 2013:6).

Landskabet har også ændret sig med udgivelse på nettet. Nu er det ikke længere nødvendigt at spare plads på samme måde som i den trykte bog. Traditionen for retskrivningsordbøger har dog været at de er kortfattede. Betydningsoplysninger er f.eks. kun brugt i ÍS hvor de hjælper med retskrivningen af ord.

1.3. Nye officielle retskrivningsregler

Ifølge loven om det islandske sprogs stilling og om islandsk tegnsprog fra 2011 (Lög 2011) skal Islandsk sprognævn bl.a. beskæftige sig med at udforme retskrivningsregler som kulturministeriet bekendtgør. Nye retskrivningsregler blev udgivet 2016 (Auglýsing 2016), og nye regler om tegnsætning i 2018 (Auglýsing 2018).³ Disse var de første officielle retskrivningsregler siden 1974 (Auglýsing 1974).

Tanken bag revisionen af retskrivningsreglerne var fra starten at den skulle blive koordineret med revisionen af retskrivningsordbogen. Ordbogen skulle være et udtryk for reglerne, en vejledning om hvordan man kunne bruge dem på langt flere ord end der nævnes i selve reglerne. Den største ændring i 2. udgave af ordbogen (S-2016) var tilføjelsen af henvisninger mellem sideformer samt links til de nyudgivne retskrivningsregler (se afsnit 3.3).

³ Om ændringer og tilføjelser i retskrivningsreglerne se Sigtryggsson (2018, 2019).

Med denne klare tilknytning til reglerne skelner S-2016 og nu også ÍS sig fra andre islandske ordbøger (se afsnit 1.4). Ordbogen tjener den vigtige rolle at formidle reglerne til almindelige sprogbrugere. Der er næsten 73 tusind opslagsord i S-2016, og i næsten tre tusind af disse har man et link til retskrivningsreglerne.

Retskrivningsordbogen følger retskrivningsreglerne til punkt og prikke. Reglerne giver dog ikke vejledning om alle detaljer i retskrivningen. Hvor reglerne ikke giver klar vejledning, forsøger man i ÍS at udarbejde retskrivningen i harmoni med reglernes grundprincipper. Det gælder f.eks. om tilpasning af låneord (se afsnit 3.2). Som nævnt ovenfor har retskrivningsordbogen også en vis officiel status og derfor mandat til at fastsætte retskrivning på områder som ikke behandles i retskrivningsreglerne (se afsnit 1.1).

1.4. ÍS i forhold til andre samtidsordbøger i Island

ÍS adskiller sig fra andre ensprogede samtidsordbøger og databaser for islandsk ved at fokusere på normativt sprogbrug. Her kan den f.eks. sammenlignes med den meget populære deskriptive database BÍN som viser bøjningsparadigmer for et stort antal ord. Denne database – oprindelig udarbejdet som et sprogteknologisk værktøj – har dog i de seneste år fået en mere præskriptiv fokus (Bjarnadóttir & Hlynsdóttir 2020). Det gælder især en mindre del af BÍN, såkaldt BÍN kerne, som for nyligt blev udviklet. Denne del af websiden er ikke direkte søgbar for almindelige brugere, men blev snarere udviklet som et grundlag for udarbejdelse af andre resurser, ikke mindst pædagogiske, og retter sig først og fremmest mod dem som ønsker at udnytte BÍN til det formål.

Standardordbogen for islandsk sprog har længe været *Íslensk orðabók*, oprindelig udgivet med titlen *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi* ‘Islandsk ordbog for skoler og almenheden’ (1. udgave 1963). Den er blevet udgivet og revideret gennem mange årtier (den seneste store revision er fra 2002). Den følger ikke helt

retskrivningsreglerne og tillader flere variantformer i stavning end ÍS, men er for det meste i enighed med den. En ny webordbog over moderne islandsk er *Íslensk nútímamálsorðabók* som allerede er blevet ret populær (se Jónsdóttir & Úlfarsdóttir 2019).

2. En tydeligere rolle for ÍS?

I forbindelse med planlægning af en ny udgave (3. udg.) af den islandske retskrivningsordbog er det oplagt at fundere over grundlaget til dens eksistens. Den hviler for det meste på retskrivningsreglerne, og tilknytningen til dem var allerede i S-2016 gjort tættere end før (se afsnit 3.3), men også på ordbogens egen officielle status.

Som nævnt i afsnit 1.4 er der ret mange ensprogede ordbøger og databaser for islandsk som stort set opfylder den ortografiske rolle som ÍS tjener og desuden har forskellige andre oplysninger, f.eks. om betydning. Man kunne måske derfor godt tænke sig at skærpe ÍS's særstilling og normative funktion, f.eks. ved at henvise fra almindelige stavfejl til korrekt stavning (f.eks. *úttúr* → *út úr* 'ud af') (se afsnit 2.2) og fra låneord til islandske synonymmer (se afsnit 2.3), ved brug af kvalitative markører (se afsnit 2.4) eller ved at normere retskrivningen af endnu flere låneord (se afsnit 3.2).

2.1. Valg af låneord i ÍS

Valg af opslagsord i retskrivningsordbøger kan være en del af deres normative rolle. På grund af sprogrensning eller purisme i islandsk gælder det specielt hvad angår valg af låneord. Vikør (2009:129) siger om ordvalget i S-2006 at hvis et låneord har fået status som opslagsord i den, er det de facto en bekræftelse på at det er blevet officielt godkendt i islandsk. Det er ikke helt korrekt hos Vikør fordi mange formelle og uformelle låneord blev også optaget i S-2006

ud fra ønsket om at fastsætte retskrivningen selv om disse ord ikke anbefales i formelt skriftsprog (se afsnit 3.2).⁴

Jeg synes at det er en vigtigere opgave for en retskrivningsordbog at fastsætte islandsk stavning på diverse uformelle låneord, selv om de ikke er egnet til formelt skriftsprog, f.eks. *fila* ‘synes om, kunne lide’ (engelsk *feel*), *meik* ‘makeup’, *skets* ‘sketch’, end at skelne mellem godkendte låneord og andre som ikke er det, ved at ekskludere de sidstnævnte fra ordbogen. For at tilfredsstille begge synspunkter kunne man henvise fra et låneord til et tilsvarende ord af islandsk oprindelse hvor der findes ækvivalenter (se afsnit 2.3), og bruge kvalitative markører (se afsnit 2.4).

2.2. Henvisninger fra stavfejl

Man kunne tænke sig at henvise i ordbogen fra stavfejl og helt forkerte skrivemåder til en korrekt stavemåde (f.eks. *sistkini* → *systkini* ‘søskende’). Det er dog aldrig blevet gjort i S-2016, og den omfattende søgning (engelsk *fuzzy search*) på ÍS’s webside gør det sandsynligvis unødvendigt. Det kunne også virke forstyrrende på brugeren at vise klare skrivefejl i ordbogen, og det er ikke en almindelig praksis at markere skrivefejl på denne måde i retskrivningsordbøger. I den tyske retskrivningsordbog Duden er f.eks. en liste med typiske skrivefejl publiceret separat på ordbogens webside (se Duden Häufige Fehler).

2.3. Henvisninger mellem låneord og islandske synonyme

Henvisninger mellem ord i ÍS bruges nu kun til at vise forskellige stavemåder af ord, f.eks. *skrytinn/skritinn*, eller fra en uetableret til

4 Kvaran (2010:267): “I den nye retskrivningsordbog fra 2006 findes der en større del af låneord og fremmedord end man er vant til i islandske ord-bøger. Det ser ud til at man ikke længere er så bange for at have sådanne ord med i ordbøger som før.”

en etableret ordform (se afsnit 3.4). Man kunne bruge samme system for at henvise fra nylige låneord til ord af islandsk oprindelse, hvis de findes, f.eks. *pítsa* → *flatbaka* (neologisme, *flat* ‘flad’ + *baka* ‘tærte’ (‘noget som er bagt’)). Den slags henvisninger har hidtil ikke været anvendt i ÍS, men der overvejes nu at de bliver en del af den næste udgave af værket. Et sådant system ville passe godt ind i traditionen omkring sprogensning i Island, helt fra 1700-tallet, hvor man har dannet neologismer fremfor at bruge låneord (Halldórsson 1979, Kristinsson 2017:134–147).

Et forbillede for den slags henvisningssystem findes f.eks. i SAOL (2015) hvor der ofte henvises fra et (engelsk) låneord til et svensk ord, tit ældre, f.eks. fra *interface* til *gränssnitt*.⁵ Ulemper ved den slags henvisninger kan f.eks. være en ufuldstændig synonymi.⁶

2.4. Brug af kvalitative markører

Forskellige emnemarkører har længe været brugt i ÍS’s database, men de blev ikke vist offentligt indtil lanceringen af ÍS i 2020.

De fleste emnemarkører i ÍS markerer ord fra forskellige erhvervsområder eller fagdiscipliner, f.eks. *stjórn* ‘politik’, *stærðfræði* ‘matematik’ og *listir* ‘kunst’ (se figur 1).

barokk hk.
-ið, barokks *barokk-stíll*; *barokk-tími*; *barokk-tónlist* (*listir*)

Figur 1: Et eksempel fra ÍS med emnemarkøren *listir* ‘kunst’.

Som en del af en mere normativ fokus i den nye udgave som nu planlægges, vil stilmarkører som f.eks. <talmál> (‘talesprog’), <óformlegur> (‘uformal’) og <tökuorð> (‘låneord’) blive brugt i næste udgave af ÍS.

5 SAOL 14: “**inter|face** [fej’s] s. ~t [et]; pl. ~ – Använd hellre *gränssnitt*.”

6 Hene (2006:41): “Detta är ett lovvärt initiativ men fordrar att ersättningsordet verkligen kan fungera som en synonym, vilket nog inte alltid är fallet.”

Den sidstnævnte markør vil blive brugt til at skelne mellem islandske ord og låneord, bl.a. for at pege på uønskede fremmedord som man alligevel vil tilpasse retskrivningen af (se afsnit 2.1), f.eks. *glamúr* ‘glamour’, *séns* ‘chance, mulighed’, *sjarmör* ‘charmør’, *sjokk* ‘chok’. Som Svavarsdóttir & Jónsdóttir (2020:125) skriver er stilmarkører forholdsvis flere ved fremmedord end andre opslagsord i nyere islandske ordbøger.

3. Normering af stavning i ÍS

Retskrivningsordbøgers primære opgave er at vejlede med retskrivning af ord (se afsnit 1.2). I dette afsnit diskuterer jeg nogle metoder og muligheder til at understøtte retskrivningen i ÍS og sætte en mere præskriptiv fokus.

I afsnit 3.1 diskuterer jeg begrænsning af stavningsvarianter, i 3.2 tilpasning af låneord og i afsnit 3.3 og 3.4 henvisninger til retskrivningsreglerne og mellem opslagsord.

3.1. Begrænsning af stavningsvarianter

En af opgaverne som man kunne tænke sig for normering af stavning, er at begrænse antallet af varianter. Det var allerede et af principperne i S-2006.⁷ Behovet for det gælder specielt låneord, hvor det er vigtigt at fastsætte retskrivningen (se afsnit 3.2).

I retskrivningsreglerne 2016 (se afsnit 1.3) var der også nogle eksempler på reduktion af retskrivningsvarianter fra ældre regler, f.eks. skal nogle ordforbindelser med adverbier nu kun skrives separat, f.eks. *annars konar* ‘anden slags’, hvor man før kunne skrive

7 “Styrelsen for Islandsk sprognævn henvendte sig til redaktøren [for *Stafsetningarorðabókin*] om at forsøge at begrænse antallet af dobbeltformer, og hvor det var tvivl om valget at bruge det grundprincip at vælge den form som der var en længere tradition for.” (S-2006:8; min oversættelse).

dem enten separat eller sammen: *annars konar / annarskonar* (Sigtryggsson 2018:232).

3.2. Tilpasning af låneord

En af de vigtigste normerende roller som ÍS har, er at fastsætte stavemåden af låneord, især låneord som har en varierende stavning, og hvor det er uklart hvordan de skal staves (se afsnit 2.1). Antallet af låneord var stort i S-2016. Ifølge Kristinsson (2021) er omkring 20,4 % af lemmaerne (386/1.890) under D i S-2016 importord. Svavarsdóttir (2008:22) peger også på det høje antal låneord i S-2006 sammenlignet med ældre islandske retskrivningsordbøger, f.eks. *Réttitunarorðabók handa grunnskólum* (1989).

ÍS har her en bestemt rolle i at fastsætte stavemåden af låneord i overensstemmelse med islandsk fonotaks og begrænse antallet af varianter. Eksempler på sådan tilpasning af låneord i ÍS er verbet *gúgla* ‘google’ og substantivet *skets* ‘sketch’.

Et ret gammelt eksempel på dette i islandsk er stavningen af det danske låneord *harmonika*. Dette ord staves på mange måder i islandske tekster, f.eks. *harmonika, harmonikka, harmoníka, harmónika, harmónikka, harmóníkka*, og er et godt eksempel på hvor meget stavningen af låneord kan variere (se Jónsson 1997). Varianten *harmóníka* blev valgt som den officielle stavning af ordet i S-2006, og i ÍS henvises fra andre varianter til den.

Et andet eksempel på et vellykket forsøg til standardisering af låneord er tilpasning af låneord som ender på *-y, -i, -ae* eller *-ey* til islandsk, f.eks. *hobby, hockey* og *reggae*. Disse ord har enten været skrevet med *-í* eller *-ý* i islandske tekster, f.eks. *hobbí/hobbyý*. I S-2006 blev en stavemåde med endelsen *-í* standardiseret i alle disse ord (se tabel 1). Andre ordbøger og databaser har også for det meste fulgt denne stavning (Bjarnadóttir 2021). Det er derfor et godt eksempel på et vellykket normeringsinitiativ som ikke har mødt modstand hos almindelige sprogbrugere. Former med *-ý* af

disse ord findes sandelig i Risamálheildin (2018), det store tekst-korpus for islandsk, men ordformer som ender på *-í*, er mere almindelige.

islandsk	dansk
<i>brandí</i>	<i>brandy</i>
<i>gallerí</i>	<i>galleri</i> (engelsk <i>gallery</i>)
<i>hokkí</i>	<i>hockey</i>
<i>karri</i>	<i>karry</i>
<i>reggí</i>	<i>reggae</i>
<i>rúbbí</i>	<i>rugby</i>
<i>sérri</i>	<i>sherry</i>
<i>viskí</i>	<i>whisky</i>

Tabel 1: Nogle eksempler på låneord som ender på *-í* i ÍS.

3.3. Henvisninger i ÍS til retskrivningsreglerne

En ændring i S-2016 fra S-2006 var at tilføje links til de nye retskrivningsregler ved næsten tre tusind artikler (se afsnit 1). Jeg ser det som den sikreste og hurtigste vej til at sprede viden om reglerne blandt brugere (Sigtryggsson 2018).

Et eksempel som kan nævnes her, er stavning af ord for mad. I ældre retskrivningsregler var det uklart om den slags ord, som er afledte fra *proprier*, skulle skrives med et lille eller stort bogstav, f.eks. *parmaskinka/Parmaskinka* ‘parmaskinke’. I praksis var de fleste ord af denne type skrevet med et lille bogstav, men det var først i de nye retskrivningsregler fra 2016 hvor det blev fastsat at alle ord for mad og drik skulle skrives med et lille bogstav, f.eks. *parmaskinka*, *madeiravín* ‘madeira’ og *móselvín* ‘moselvin’. I alt er der nu henvisninger ved 143 opslagsord i ÍS til denne artikel i reglerne. I figur 2 ses artiklen *pekingönd* ‘pekingand’ og en henvisning til den relevante regel.

pekingönd kvk.
 -in, -andar; -endur (*matur*)
 Sjá § 1.3.3.2 c í Ritreglum

Figur 2: Artiklen pekingönd í ÍS.

Ved at trykke på linket åbnes et nyt vindue fra retskrivningsreglernes website, hvor den relevante paragraf kan læses (se figur 3):

The screenshot shows a web browser window with the following content:

pekingönd kvk. Tengill á flettu
 -in, -andar; -endur (*matur*)
 Sjá § 1.3.3.2 c í Ritreglum

Ritreglur - <https://ritreglur.arnastofnun.is/#1.3.3.2.c>

C. Heiti á tegundum matvæla eru rituð með litlum upphafsstaf óháð því hvort þau eru dregin af sérheiti eða ekki:

- armaniak, basmatíhrisgrjón, bayonne-skinka, berlínarbolla, béarnaise-sósa, bolognasósa (bolognese-sósa), bordóvin (bordeaux-vín), búrbonviski (bourbon-viski), dijon-sinnep, gádaostur (gouda-ostur), genuakaka, gíneupipar, gorgonsólaostur (gorgonzola-ostur), grahams-mjöl, gullauga, hamborgari, helga (kartóflur), hólsfjallahangikjöt, jaffaappelsínur, jalapenjo, jóvukaffi, kalamataóllfur, kamembertostur (camembert-ostur), kampavín, kasjúhneti, kenlukaffi, kinakál, kinarúlla, kólumbiukaffi, lasanja, londonlamb, madeirasósa, madeiravín, móselvín, napóleonshattur, napóleonskaka, ólafsráuðar, parmaostur, parmaskinka, pekingönd, rínarvín, roquefort-ostur, skalottlaukur, stroganoffbuff, vínarbrauð, vínarpylsa, vínarsnitset, vínarterta, waldorf-salat, worcester-sósa

Figur 3: Paragraf 1.3.3.2 c í retskrivningsreglerne vist í artiklen pekingönd.

Tanken her er at gøre forbindelse mellem ÍS og retskrivningsreglerne meget tættere end før.

3.4. Henvisninger mellem opslagsord

En kritik som blev rettet mod S-2006, var at der manglede henvisninger mellem varianter i stavning (Jónsdóttir 2006:187–189). I S-2016 var der tilføjet talrige henvisninger, enten mellem ligeværdige former, f.eks. mellem *skrítinn* og *skrýttinn* (vist med etiketten “einnig ritað” ‘også skrevet’) (se figur 4), eller fra en ikke anbefalet ordform til en anbefalet form (f.eks. “spartl → sparsl”) (se figur 5). Oprindelig blev det sidstnævnte vist med “sjá” ‘se’ (f.eks. “spartl sjá sparsl”), men på den nye website for ÍS som blev lanceret i 2020,

bruges en pil (→). Tanken med det var at pilen ville gøre det endnu klarere hvilken form der foretrækkes. Antallet af henvisninger mellem ligeværdige former i ÍS var 1128 i februar 2021 og fra en “ikke anbefalet” form til den “anbefalede form” 440.

skríttinn lo. skríttin; skríttið, STIGB -nari, -nastur (einnig ritað skríttinn)
skrýttinn lo. skrýttin; skrýttið, STIGB -nari, -nastur (einnig ritað skrýttinn)

Figur 4: Henvisninger mellem ligeværdige ord i ÍS.

spartl → sparsl

Figur 5: Henvisninger fra en “ikke anbefalet” til den “anbefalede” ordform i ÍS.

Ikke anbefalede varianter kunne markeres endnu klarere, f.eks. ved at overstrege ordet (“~~spartl~~ → sparsl”). På den måde kunne den normative vejledning gøres mere tydelig, men på den anden side er en sådan overstregning en ret drastisk metode til at vise det og kunne forstås som om den overstregede ordform var helt ubrugelig eller en stavefejl, som heller ikke er korrekt. Om henvisninger fra klare skrivefejl se afsnit 2.2.

4. Normering af bøjningsoplysninger

I afsnit 4.1 diskuteres fremstilling af bøjningsoplysninger i ÍS, og i afsnit 4.2 og 4.3 fremhæves to eksempler på normering af bøjning i ÍS, hvor variation i sprogbrug er udeladt i beskrivelsen. Den første af dem mødte modstand, mens den anden ikke har vakt opmærksomhed.

4.1. Fremstilling af bøjningsoplysninger

De fleste retskrivningsordbøger i diverse sprog har foruden den fundamentale rolle at vejlede om stavning også, som nævnt, en morfologisk rolle, det vil sige at vise hvordan ord bøjes (se afsnit 1.2).

Her kan der være spørgsmål om hvordan præskriptive oplysninger om valg mellem anbefalede og ikke anbefalede bøjningsformer bedst kan fremstilles. I ÍS bruger man skråstreg til at skelne mellem ordformer så at ældre og oprindelige former kommer foran andre, f.eks. i *Haralds/Haraldar* (genitiv singularis af *Haraldur* (proprium)), hvor *Haralds* er en ældre form end *Haraldar* og derfor bliver listet først, og ordformerne *sneri/snéri* (se figur 6), hvor *sneri* er den oprindelige form i præteritum singularis af verbet *snúa* 'dreje'.

Bøjningsformer foran og efter skråstreg er dog ofte ligeværdige i ÍS. Brugeren kan derfor ikke vide om bøjningsformen efter skråstregen er mere "anbefalet" end den som er foran streget. I de få tilfælde hvor en bøjningsform er helt klart mere "anbefalet" end en anden, kunne man muligvis skelne mellem dem, f.eks. med tal (¹*sneri*/²*snéri*).

snúa so.
sneri/snéri, snúið *hann snýr við; þótt hann snúi/sneri við*
Sjá [§ 3.5.5](#) í Ritreglum

Figur 6: Artiklen *snúa* i ÍS.

4.2. Genitiv pluralis af svage femininer

Et interessant eksempel på et forsøg til morfologisk normering i S-2006 angår genitiv pluralis af svage feminine substantiver (*ōn*-stammer). Der er ikke mange forekomster af denne form i

oldislandsk, men de havde næsten udelukkende endelsen *-na*, f.eks. *hosna* (af *hosa* fem. sg. ‘bukseben’). Nogle ord har dog udelukkende eller dominerende den gængse endelse *-a*, og i moderne islandsk varierer mange af disse ord mellem *-na* og *-a* i genitiv pluralis. Det gælder også nelogismer som *þota* ‘jetfly’, hvor der forekommer både *þota* og *þotna*.

I S-2006 gjorde man et forsøg til morfologisk normering i genitiv pluralis af disse femininer hvor den oprindelige endelse *-na* var standardiseret i de fleste af dem, og også sommetider i ord der man finder få eller ingen teksteksempler på *-na* i genitiv pluralis, f.eks. *tregðna* og *amabna* af *tregða* ‘modvilje’ og *amaba* ‘amøbe’. Nogle undtagelser var der dog fra denne hovedregel hvor genitiv pluralis var uden *-n-* i S-2006, f.eks. *gryfja* og *limra* af *gryfja* ‘grube’ og *limra* ‘limerick’. Ordformer som opstår ved tilføjelse af *-na* i genitiv pluralis passer i nogle tilfælde ikke til islandsk fonotaks (f.eks. *drakmna*, af *drakma* ‘gammel græsk valuta’).

Dette initiativ mødte en vis modstand hos folk (Kristinsson 2009:179–180), og blev også kritiseret i en anmeldelse af S-2006 (Jónsdóttir 2006:189–190), hvor anmelderen siger om reaktionen som dette normeringsforslag fik:

I medierne og hos almindelige sprogbrugere har diskussion om bogen næsten udelukkende handlet om denne fokus på genitiv pluralis af svage femininer. Samtidigt, og jeg beklager at diskussionen er begrænset til dette, så forstår jeg sandt at sige hvorfor denne sag interesserer så mange. [min oversættelse]

Det er derfor et eksempel på et forsøg til normering som mange syntes gik for langt, og som mødte en klar modstand. I betragtning af dette tog jeg den beslutning at ændre tilbage bøjningsoplysninger i nogle af disse ord i S-2016 til *-a* i genitiv plural, f.eks. *amma*,

drakma S-2016, *ammna*, *drakmna* S-2006 (af *amma* ‘bedstemor’, *drakma* ‘gammel græsk valuta’).

4.3. Genitiv singularis af indlånte flerstavelsesord som ender på -s

Et lignende eksempel på standardisering af en bøjningsform i vis diskrepans med praksis kan ses på en gruppe af låneord som slutter på -s, f.eks. *ananas* ‘ananas’, *gúllas* ‘gullasch’, *húmmus* ‘hummus’ og *majónes* ‘mayonnaise’. I ÍS har alle disse ord endelsen -s i genitiv:

nom.sg.	gen.sg.
<i>ananas</i>	<i>ananass</i>
<i>gúllas</i>	<i>gúllass</i>
<i>húmmus</i>	<i>húmmuss</i>
<i>majónes</i>	<i>majóness</i>

Tabel 2: Nogle eksempler på låneord som ender på -s i ÍS.

Sådanne ord behandles specielt i paragraf 15.3.1 i retskrivningsreglerne fra 2016 (Auglýsing 2016), hvor der står at selv om man ikke godt kan høre forskel mellem -s og -ss i en tryksvag stavelse, skal genitiv singularis skrives med -ss.

Det er derfor ikke et valg i ÍS om stavning af disse ord, men hvis man kigger på eksempler af denne type genitivformer i tekstkorpusset *Risamálheildin* (2018), kan man se at ordformer med -ss af denne slags er sjældne, og langt de fleste har samme form i genitiv og i nominativ (med et enkelt *s*). Retskrivningsreglerne (i paragraf 15.3.1) er dog her helt klare på at kun genitivformer af disse ord med -ss tillades. Sådanne variantformer er derfor aldrig vist i ÍS, og variation i bøjningen som ses i tekster, vises ikke.

5. Konklusion

I denne artikel har jeg diskuteret spørgsmål knyttet til normering som er opstået i forbindelse med forberedelse af en ny udgave af *Íslensk stafsetningarorðabók*, den officielle islandske retskrivningsordbog. I afsnit 2 kiggede jeg på dens rolle i forhold til andre ensprogede ordbøger og databaser i Island og måder til at understrege dens særstilling. Jeg diskuterede også på den ene side normering i stavning (afsnit 3) og på den anden side normering af bøjningsformer som også får ortografiske konsekvenser (afsnit 4). Konklusionen ser ud til at være at almindelige sprogbrugere tåler mere normering i retskrivning end bøjning. Det er forståeligt fordi her er tale om vidt forskellige fænomener. Stavning er en kompetence som læres sent, imens bøjningssystemet er en del af modersmålet man tilegner sig i en ung alder.

Det vigtigste grundlag for den islandske retskrivningsordbogs eksistens er at den skal være den officielle ordbog om retskrivning og udtryk for de officielle retskrivningsregler. I den planlagte nye udgave af ordbogen vil denne fokus være større end før. Den vil også adskille sig fra andre islandske ensprogede ordbøger ved at der lægges mere vægt på ordbogens puristiske tilgang til sproget, f.eks. med tilføjelse af stilmarkører og henvisninger fra låneord til afløserord.

Litteratur

Ordbøger og korpuser

BÍN = *Beygingarlýsing íslensks nútímamáls*. Kristín Bjarnadóttir (red.). Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<https://bin.arnastofnun.is>> (marts 2021).

- Duden Häufige Fehler = *Duden online. Häufige Fehler und Falschschreibweisen*. Bibliographisches Institut GmbH. <https://www.duden.de/haeufige_fehler> (marts 2021).
- ÍS = *Íslensk stafsetningarorðabók* (2020). Jóhannes B. Sigtryggsson (red.). Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<https://stafsetning.arnastofnun.is/>> (marts 2021).
- Íslensk nútímamálsorðabók* (2020). Halldóra Jónsdóttir & Þórdís Úlfarsdóttir (red.). Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<https://islenskordabok.arnastofnun.is/>> (marts 2021).
- Íslensk orðabók*. 3. udg. (2002). 4. udg. (2007). Mörður Árnason (red.). Reykjavík: Edda.
- Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*. 1. udg. (1963). 2. udg. (1983). Árni Böðvarsson (red.). Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs.
- Málið.is. Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<https://malid.is/>> (marts 2021).
- Réttritunarorðabók handa grunnskólum* (1989). Baldur Jónsson (red.). Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Risamálheildin (2018). Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <malheildir.arnastofnun.is> (august 2021).
- RO = *Retskrivningsordbogen* (2012). Anita Ågerup Jervelund, Jørgen Schack, Jørgen Nørby Jensen & Margrethe Heidemann Andersen (red.). København: Dansk sprognævn.
- S-2006 = *Stafsetningarorðabókin* (2006). Dóra Hafsteinsdóttir (red.). Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- S-2016 = *Stafsetningarorðabókin* (2016). 2. udg. Jóhannes B. Sigtryggsson (red.). Reykjavík: Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<https://malid.is/>> (august 2021).
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2015). Stockholm: Norstedts.

Anden litteratur

- Auglýsing 1974 = *Auglýsing um íslenska stafsetningu nr. 132/1974*.
- Auglýsing 2016 = *Auglýsing um setningu íslenskra ritreglna nr. 695/2016*. <<https://www.stjornartidindi.is/Advert.aspx?Record-ID=d11e201e-0d3e-4f7b-a340-2eac4eco26ba>> (mars 2021).
- Auglýsing 2018 = *Auglýsing um setningu íslenskra ritreglna nr. 800/2018*. <<https://www.stjornartidindi.is/Advert.aspx?Record-ID=4c3c025d-d1b3-4786-9e29-ff2365a5f972>> (mars 2021).
- Bjarnadóttir, Kristín (2021): Klassí partí: Um tökuorð sem enda á -í og -ý. *Kornhlaðan*. <<https://bin.arnastofnun.is/korn/36>> (mars 2021).
- Bjarnadóttir, Kristín & Kristín Ingibjörg Hlynsdóttir (2020): Online Data on Icelandic Inflection: Descriptive to Prescriptive: “Why, for whom, by whom” and how? I: Caroline Sandström, Ulla-Maija Forsberg, Charlotta af Hällström-Reijonen, Maria Lehtonen & Klaas Ruppel (red.): *Nordiska studier i lexikografi* 15. Helsingfors: Nordiska föreningen för lexikografi, 71–79.
- Halldórsson, Halldór (1979): Icelandic purism and its history. I: *Word* 30, 76–86.
- Hene, Birgitta (2006): Akademien normerar mer. I: *Språkvård* 3, 40–44. <<https://www.isof.se/download/18.317326fe17956889-727273fa/1622124596449/Språkvård%202006-3.pdf>> (september 2021).
- Jervelund, Anita Ågerup (2013): En ny og bedre Retskrivningsordbog – det endelige resultat. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2013/1, 5–7.
- Jónsdóttir, Halldóra & Þórdís Úlfarsdóttir (2019): *Íslensk nútímamálsorðabók*. Kjarni tungumálsins. I: *Orð og tunga* 21, 1–25.
- Jónsdóttir, Margrét (2006): Anmeldelse om *Stafsetningarorðabókin*. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 28, 185–203.
- Jónsson, Baldur (1997): Zur formalen Anpassung von Fremdwörtern im Isländischen. I: *Skandinavistik* 27, 15–23.

- Kristinsson, Ari Páll (2008): Den nye islandske rettskrivningsordboka. I: Ásta Svavarsdóttir, Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson & Jón Hilmar Jónsson (red.): *Nordiske Studier i Lexikografi* 9. Reykjavík: Nordisk Forening for Leksikografi, 19–30.
- Kristinsson, Ari Páll (2009): Et forsøk på morfologisk normering. I: Helge Omdal & Rune Røsstad (red.): *Språknormering – i tide og utide?* Oslo: Novus, 171–184.
- Kristinsson, Ari Páll (2017): *Málheimar. Sitthvað um málstefnu og málnotkun*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Kristinsson, Ari Páll (2021): Et indblik i islandsk deskriptiv og præskriptiv leksikografi: Importord i to nye digitale islandske ordbøger. I: *LexicoNordica* 28 (dette bind).
- Kvaran, Guðrún (2010): Valg af ord til en islandsk fremmedordbog. I: Harry Lönnroth & Kristina Nikula (red.): *Nordiska Studier i Lexikografi* 10. Tammerfors: Nordiska föreningen för lexikografi, 263–273.
- Lög 1990 = *Lög um Íslenska málnefnd nr. 2/1990*. <<https://www.althingi.is/lagas/132a/1990002.html>> (marts 2021).
- Lög 2006 = *Lög um Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum nr. 40/2006*. <<https://www.althingi.is/lagas/nuna/2006040.html>> (marts 2021).
- Lög 2011 = *Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákna máls nr. 61/2011*. <<https://www.althingi.is/alttext/stjt/2011.061.html>> (marts 2021).
- Nerius, Dieter (1990): *Das Orthographiewörterbuch*. I: Franz Josef Hausmann, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand & Ladislav Zgusta (eds.): *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie* II. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1297–1304.
- Sigtryggsson, Jóhannes B. (2018): Nye islandske rettskrivningsregler og den islandske rettskrivningsordbog. I: Ásta Svavarsdóttir, Halldóra Jónsdóttir, Helga Hilmisdóttir & Þórdís Úlfarsdóttir

- (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi* 14. Reykjavík: Nordisk Forening for Leksikografi, 230–236.
- Sigtryggsson, Jóhannes B. (2019): Retskrivning og normering i nutidens Island – nogle tanker. I: *Språk i Norden 2019*, 67–78.
- Svavarsdóttir, Ásta (2008) “Staffið er mega kúl.” Om tilpasning af moderne importord i islandsk skriftsprog. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.): *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. Oslo: Novus, 21–48.
- Svavarsdóttir, Ásta & Halldóra Jónsdóttir (2020): Kontroversielle ord i purismens land. I: *LexicoNordica* 27, 117–136.
- Vikør, Lars S. (2009): Lexicography and language planning in Scandinavia and the Netherlands. I: Sandro Nielsen & Sven Tarp (eds.): *Lexicography in the 21st Century. In honour of Henning Bergenholtz*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 123–143.

Jóhannes B. Sigtryggsson
forskningslektor, ph.d.
Árni Magnússon-instituttet for islandske studier
Laugavegur 13
IS-101 Reykjavík
johannes.b.sigtryggsson@arnastofnun.is